

Potpukovnik

DRAGAN VUKŠIĆ

Sporazum između SAD i SSSR o uništavanju raketa srednjeg i kraćeg dometa

U radu se razmatraju bitni elementi sadržaja sporazuma i njegov značaj i uticaj na odnose u svetu i bezbednost SFRJ.

Prema sadržaju i ciljevima, Sporazum predstavlja radikalan korak u pregovorima o razoružavanju i ima izuzetan značaj za međunarodne odnose. On je rezultat nastalih promena u politici, doktrinama i strategijama supersila i promena u međunarodnim odnosima i realno može da postane primer i generator za ubrzavanje pregovora i sporazumevanja i u drugim oblastima vezanim za razoružavanje. Neposredni vojni značaj sporazuma je nešto skromniji u odnosu na politički, budući da rakete srednjeg i kraćeg dometa predstavljaju samo mali deo ukupnih nuklearnih potencijala supersila.

Uklanjanje i uništavanje raketa srednjeg i kraćeg dometa utiče na bezbednost SFRJ tako što doprinosi smanjivanju opasnosti od vojne konfrontacije u Evropi, jačanju međusobnog poverenja i izgradnji sistema kolektivne bezbednosti u Evropi i u svetu.

Prilikom trećeg sastanka u Vašingtonu,¹ predsednik SAD R. Regan i generalni sekretar CK KPSS M. Gorbačov potpisali su, 8. decembra 1987. godine, dugo očekivani sporazum između SAD i SSSR o uništavanju raketa srednjeg i kraćeg dometa.

Nema sumnje da taj sporazum već po svom sadržaju i ciljevima predstavlja istorijski događaj. Međutim, svetska javnost očekuje da on označi prekretnicu u dosadašnjim, manje ili više (ne) uspešnim pregovorima o razoružavanju, odnosno

¹ Prvi sastanak između R. Regana i M. Gorbačova bio je od 18. do 21. 11. 1985. godine u Zenevi, a drugi 11. i 12. oktobra 1986. godine u Rejkjaviku.

obuzdavanju trke u naoružavanju, kao osnovnog obeležja narastajućih suprotnosti savremenog sveta i globalnog bilateralizma i rivalstva supersila. Zbog toga, u ovom trenutku, nije moguće dati potpuniju ocenu značaja sporazuma u kontekstu mnoštva složenih procesa i pojava čiji je on, s jedne strane, produkt, a na koje, s druge strane, treba i može pozitivno da utiče. Tek dosledna primena i pridržavanje odredaba sporazuma i dalje ponašanje potpisnica u međunarodnim odnosima odrediće njegovu realnu vrednost i značaj.

U ovom radu se ukazuje na neke bitne elemente sadržaja sporazuma i njegov značaj i uticaj na odnose u svetu i bezbednost SFRJ.

1. Tok pregovora

Put do sporazuma nije bio jednostavan. Od odluke Saveta NATO o razmeštanju raketa *Peršing-2* i krstarećih raketa (KR), kao odgovor na razmeštanje raketa *SS-20* od strane SSSR, do potpisivanja Sporazuma proteklo je punih sedam godina.² Posle donošenja ove odluke SAD su predložile pregovore o uklanjanju raketa srednjeg dometa, a 18. novembra 1981. godine predsednik Regan je izneo predlog o takozvanoj nultoj opciji, koja je podrazumevala povlačenje instaliranih sovjetskih raketa *SS-20* i *SS-4*, odnosno odustajanje NATO od odluke o instaliranju raketa *Peršing* i krstarećih raketa. Na toj osnovi, 20. novembra iste godine, otpočeli su pregovori u Ženevi. U februaru 1982. godine SSSR je izašao s protivpredlogom da obe strane smanje broj raketa za dve trećine. U međuvremenu, SSSR je nastavio razmeštanje raketa *SS-20* i otpočeo razmeštanje raketa *SS-22* i *SS-23*. Pošto su 23. novembra 1983. godine u Saveznu Republiku Nemačku dopremljene prve rakete *Peršing-2*, SSSR je prekinuo pregovore u Ženevi na neodređeno vreme.

Neposredno posle dolaska M. Gorbačova na čelo KPSS, pregovori o raketama srednjeg dometa obnovljeni su u Ženevi

² Prve rakete *SS-20* razmeštene su 1977. godine. Odluka Saveta NATO o razmeštaju 108 rakete *Peršing-2* na teritoriji Savezne Republike Nemačke i 464 krstareće rakete na teritoriji Savezne Republike Nemačke (96), V. Britanije (160), Italije (112), Belgije (48) i Holandije (48) doneta je 12. decembra 1979. godine.

12. marta 1985. godine, u okviru pregovora o smanjivanju raketa strategijske namene (START)³ i takozvanoj strategijskoj odbrambenoj inicijativi (»rat zvezda«). Iako za vreme pregovora i posle pomenutog susreta Gorbačova i Regana u Ženevi nije bilo reči o konkretnim rezultatima, očigledno je da je postepeno sazrevalo saznanje o potrebi i mogućnostima za povlačenje raketa srednjeg dometa, što je došlo do izražaja prilikom susreta dva lidera u Rejkjaviku. Načelno je dogovoreno da svaka strana (SSSR u Aziji, a SAD na svojoj teritoriji) zadrži izvestan broj raketa srednjeg dometa sa po stotinu bojnih glava, kao i da se u pregovore uključe i rakete kraćeg dometa (500—1.000 km). Sovjetski Savez je odustao od zahteva da se pregovorima obuhvate i odgovarajući nuklearni potencijali Francuske i Velike Britanije, ali je insistirao na takozvanom paketu, odnosno vezi pregovora o raketama srednjeg dometa sa dogovorom o raketama strategijske namene i »ratu zvezda«.

Međutim, već u februaru 1987. godine SSSR je pristao na odvojene pregovore o raketama srednjeg dometa, na šta su SAD (16. juna) obnovile predlog o »dvostrukoj nultoj opciji«, odnosno uklanjanju raketa srednjeg i kraćeg dometa, što je SSSR (u julu) prihvatio i proširio ga na uklanjanje raketa srednjeg dometa u svetskim razmerama, odnosno i sa azijskog dela SSSR i sa teritorije SAD, kao i uključivanje 72 rakete *Peršing-1*, u sastavu RV Savezne Republike Nemačke, čije su nuklearne bojne glave u nadležnosti SAD. Pošto su SAD prihvatile proširivanje pregovora, a Savezna Republika Nemačka (u avgustu) dala saglasnost za uklanjanje raketa *Peršing-1*, osnovne prepreke na putu sporazuma bile su uklonjene.

Pregovarački timovi pristupili su izradi nacрта sporazuma, a osnovne probleme rešavali su ministri inostranih poslova Šulz i Ševarnadze prilikom četiri susreta (u septembru u Vašingtonu, oktobru u Moskvi i Vašingtonu i novembru u Ženevi). Tada je dogovoren i susret na vrhu Regana i Gorbačova, čiji je osnovni cilj potpisivanje sporazuma.

³ Strategic Arms Reduction Talks — pregovori o redukciji strategijskog naoružanja.

2. Sadržaj sporazuma i priloženih dokumenata

Sporazum između SSSR i SAD o uništavanju raketa srednjeg i kraćeg dometa, pored osnovnog teksta, sadrži i tri dokumenta koji čine njegov nedeljivi sastavni deo: memorandum o dogovoru za utvrđivanje polaznih podataka u vezi sa sporazumom; protokol o postupku koji utvrđuje uništavanje raketnih sredstava koja su obuhvaćena sporazumom; i protokol o inspekciji u vezi sa sporazumom.⁴

Sporazum ima sedamnaest članova u kojima su precizno navedene obaveze dve strane i date osnove koje su razrađene u priloženim dokumentima, od kojih se najvažnije odnose na:

(1) definisanje pojmova: balističkih i krilatih raketa i uređaja za lansiranje tih raketa stacioniranih na kopnu; raketa srednjeg i kraćeg dometa; područja stacioniranja i raketnih operativnih baza; pomoćnih raketnih uređaja i objekata; marševskih puteva; stacioniranih i nestacioniranih raketa i lansiranih uređaja; i država stacioniranja;

(2) utvrđivanje naziva kojima se rakete predviđene za uklanjanje i uništavanje obeležavaju u SSSR i SAD;⁵

(3) preciziranje rokova:

— uklanjanje i uništavanje raketa srednjeg dometa (RSD) sprovede se u roku od tri godine u dve faze, tako da do kraja prve faze, ne kasnije od 29 meseci posle stupanja na snagu sporazuma,⁶ broj stacioniranih lansiranih uređaja (LU) za rakete srednjeg dometa, na obe strane, ne prelazi broj LU koji mogu da nose 171 bojnu glavu (BG), dok broj stacioniranih

⁴ U nekim izvorima govori se o sporazumu o uklanjanju raketa srednjeg i kratkog dometa. Međutim, uklanjanje predstavlja samo početnu meru a suština sporazuma je uništavanje (likvidacija). Kad se govori o raketama kraćeg dometa misli se na rakete »kraćeg (srednjeg) dometa« (od 500 do 1.000 km), za razliku od raketa kratkog dometa (do 500 km).

⁵ Sporazum se odnosi na: (1) rakete srednjeg dometa: a) sovjetske koje se u SSSR obeležavaju sa RSD-10, R-12 i R-14, a u SAD sa SS-20, SS-4 i SS-5; b) američke koje se obeležavaju oznakama *Peršing-2* i *BGM-1096*; (2) rakete kraćeg dometa: a) sovjetske koje se u SSSR obeležavaju sa *OTR-22* i *OTR-23*, a u SAD sa *SS-12* i *SS-23*; b) američke koje se u SAD i SSSR obeležavaju sa *Peršing-1a*.

⁶ Sporazum stupa na snagu na dan razmene ratifikacijskih instrumenata. a ratifikacija se sprovodi u skladu sa ustavnom procedurom svake strane. Ratifikaciju u SAD vrši Senat koji broji 100 članova. Za ratifikaciju je potrebna dvotrećinska većina, odnosno saglasnost 66 senatora. Ceni se da oko 50 senatora podržava sporazum, oko 20 je protiv, a 30 je još uvek neodlučeno (»Süddentsche Zeitung«, od 27. 11. 1987, str. 11).

RSD, na obe strane, ne sme da prelazi broj raketa koje mogu da ponesu ukupno 180 bojnih glava. Istovremeno, broj stacioniranih i nestacioniranih LU za RSD ne sme da prelazi broj LU koji može da prenese više od 200 BG, a broj stacioniranih i nestacioniranih RSD ne sme da prelazi broj RSD koje mogu da ponesu više od 200 BG. Odnos stacioniranih i nestacioniranih balističkih RSD u odnosu na ukupan broj stacioniranih i nestacioniranih RSD mora biti isti kao i 1. novembra 1987. godine (u momentu kada su u memorandum uneti početni podaci). Do kraja druge faze (u preostalih 7 meseci) treba da se uklone i unište sve rakete, lansirni uređaji i pomoćna sredstva i uređaji koji su navedeni u memorandumu;

— rakete kraćeg dometa (RKD), LU i pomoćni uređaji uništiće se najkasnije 18 meseci posle stupanja na snagu sporazuma, s tim da će obe strane, u roku od 90 dana posle stupanja na snagu sporazuma, prikupiti na mestima određenim za uništavanje sve stacionirane RKD i stacionirane i nestacionirane LU, a 12 meseci nakon stupanja na snagu sporazuma i nestacionirane RKD, gde će ostati do uništavanja. Rakete i LU moraju se držati na mestima međusobno udaljenim najmanje 1.000 km;

(4) obavezu da se posle stupanja na snagu sporazuma ne proizvode rakete srednjeg i kraćeg dometa i uređaji za njihovo lansiranje, kao i da se ne vrše probe lansiranja, odnosno leta ovih raketa;

(5) odredbe za prepoznavanje (razlikovanje) i brojanje raketa srednjeg i kraćeg dometa i njihovih stepena, LU, kontejnera i bojnih glava;⁷ rokove i način saopštavanja novih podataka i promena u odnosu na stanje od 1. novembra 1987. godine, preko Centra za smanjivanje nuklearnog rizika koji su SSSR i SAD formirale 15. septembra 1987. godine; rokove i podatke u vezi sa uništavanjem raketa;

(6) obaveze da se rakete, koje pre stupanja na snagu sporazuma nisu razmeštene (sojvetske sa oznakom *RK-55*, odnosno *SS-Z-X-4* i američke sa oznakom *Peršing-1b*), unište u roku od šest meseci po stupanju na snagu sporazuma;

(7) odredbe o inspekciji na licu mesta, korišćenju nacionalnih tehničkih sredstava radi kontrole pridržavanja odreda-

⁷ Navodno je teško razlikovati raketu (ili jedan stepen) rakete *SS-20* od rakete *SS-25*, koje se delimično proizvode u istim pogonima u gradu Votkins.

ba sporazuma, formiranju Vanredne kontrolne komisije za rešavanje sporova i drugo.

Sporazum je vremenski neograničen, a sporazumne strane se obavezuju da ne preuzimaju međunarodne obaveze, koje bi bile suprotne njegovim odredbama. Svaka strana ima pravo da otkáže sporazum radi zaštite svog državnog suvereniteta, ako utvrdi da vanredni uslovi u vezi sa sadržajem sporazuma narušavaju njene najvitalnije interese. O tome obaveštava drugu stranu šest meseci pre napuštanja sporazuma, u vidu saopštenja o vanrednim uslovima koji je na to navode. Obe strane imaju pravo da predlažu korekture sporazuma. Sporazum će se registrovati u skladu sa članom 102. Povelje Ujedinjenih nacija.

Memorandum o utvrđivanju početnih podataka za sporazum sadrži podatke o broju i razmeštaju stacioniranih i nestacioniranih raketa srednjeg i kraćeg dometa. Sovjetski Savez treba da povuče i uništi 826 raketa srednjeg i 926 raketa kraćeg dometa, a SAD 689 srednjeg i 170 raketa kraćeg dometa

Prilog 1

P R E G L E D
RAKETA SREDNJEG I KRAĆEG DOMETA
OBUHVAĆENIH SPORAZUMOM SSSR I SAD

SSSR:

1) RSD:	a) SS-20/RSD-10:	— stacioniranih	405	(u SSSR)
		— nestacioniranih	245	(u SSSR)
	b) SS-4/R-12:	— stacioniranih	65	(u SSSR)
		— nestacioniranih	105	(u SSSR)
	c) SS-5/R-14:	— nestacioniranih	6	(u SSSR)
	Ukupno 826:	— stacioniranih	470	
		— nestacioniranih	356	
2) RKD:	a) SS-12/OTR-22:	— stacioniranih	220	(u SSSR 127, NDR 54 i ČSSR 39)
		— nestacioniranih	506	(u SSSR)
	b) SS-23/OTR-23:	— stacioniranih	167	(u SSSR 114, NDR 53)
		— nestacioniranih	33	(u SSSR)
	Ukupno 926:	— stacioniranih	387	
		— nestacioniranih	539	
	SVEGA 1752:	— stacioniranih	857	
		— nestacioniranih	895	

SAD:

1) RSD:	a) Peršing-2:	— stacioniranih	120	(u SRN)
		— nestacioniranih	127	(u SAD)
	b) K R:	— stacioniranih	309	(u VB 119, Italiji 108, SRN 62, Belgiji 20)
		— nestacioniranih	133	
	Ukupno 689:	— stacioniranih	429	
		— nestacioniranih	260	
2) RKD:	a) Peršing-1a:	— nestacioniranih	170	(u SAD)
	SVEGA 859:	— stacioniranih	429	
		— nestacioniranih	430	

UKUPNO (SSSR i SAD): 2.611 raketa sa 3.911 bojnih glava.

(podaci u prilogu 1).⁸ Rakete, LU i pomoćni uređaji razmešteni su na oko 100 različitih mesta (objekata) u SSSR, Nemačkoj Demokratskoj Republici i ČSSR i 30 u SAD, Saveznoj Republici Nemačkoj, V. Britaniji, Italiji, Belgiji i Holandiji i raketne operative baze, sa tačnim geografskim podacima i brojem stacioniranih i nestacioniranih raketa, LU, pomoćnih objekata i uređaja.

Memorandum sadrži i precizne podatke o postrojenjima za proizvodnju raketa srednjeg i kraćeg dometa i LU (u SSSR: Votkins, Volgograd, Petropavlovsk, Sverdlovsk; u SAD: Magna, Midl River, San Dijego). U Votkinsu i Magni proizvode se rakete srednjeg dometa i ta postrojenja podležu stalnoj kontroli. Ostala postrojenja kontrolisaće se periodično, u okviru dogovorenih kvota inspekcije.

U specijalnom delu memoranduma navedeni su tehnički podaci za rakete, LU i pomoćne uređaje, ilustrovani odgovarajućim fotografijama.⁹

⁸ O broju raketa iznose se različiti podaci, pošto se sporazumne strane nisu sporazumele da objave sadržaj memoranduma sa tačnim brojem raketa i mestima stacioniranja, zbog protivljenja SAD, jer bi se ti podaci, navodno, mogli iskoristiti u terorističke svrhe. Prilikom zvaničnog saopštavanja podataka pokazalo se da obe strane poseduju više raketa nego što je prethodno utvrđeno (»Frankfurter Allgemeine Zeitung«, 11. 12. 1987, str. 2).

⁹ Prema nekim podacima Zapad (SAD) do sada nije uspeo da snimi raketu SS-20, pošto su se one uvek nalazile u kontejnerima.

Protokol o postupku uništavanja zasnovan je na principu obezbeđivanja jednake bezbednosti (nenarušavanja bezbednosti) sporazumnih strana u toku (pojedininim fazama) povlačenja i uništavanja raketa i uređaja. To znači da se dinamikom uništavanja neprekidno održava početni odnos raketa srednjeg i kraćeg dometa obe strane, ali i da SSSR u prvoj fazi (29 meseci) treba da uništi mnogo veći broj raketa. Proces povlačenja i uništavanja obe strane počinju istovremeno. Rakete će se uništavati na osam mesta u SSSR i dva mesta u SAD.¹⁰

Kao metode uništavanja raketa predviđaju se uništavanje eksplozivom, sagorevanje i lansiranje. Tela raketa se presuju, a LU i pomoćni uređaji i oprema uništavaju tako da se ne mogu upotrebiti u borbene svrhe. Dozvoljeno je da se LU i transportna (vučna) sredstva (posle prepravke) koriste u privredi.¹¹

U roku od 30 dana posle stupanja na snagu sporazuma, obe strane su dužne da ponovo razmene (dopune) početne podatke, koji se upoređuju i proveravaju na licu mesta u narednih 90 dana. Posle isteka 90 dana, prva raketa se može uništiti najranije za 30 dana, pošto je to rok u kojem jedna strana mora obavestiti drugu o nameravanom uništavanju, kako bi se mogle organizovati predviđene mere inspekcije. Najkasnije 48 časova posle uništavanja, sporazumne strane se zvanično obaveštavaju o nastalim promenama.

Protokol o inspekciji sadrži odredbe za kontrolu sprovođenja sporazuma u periodu povlačenja i uništavanja raketa u periodu od 13 godina (18 meseci za RKD, 3 godine za RSD i 10 godina nakon toga).

Sovjetski Savez ima pravo da u periodu od 13 godina na teritoriji SAD, Savezne Republike Nemačke, V. Britanije, Italije, Belgije i Holandije sprovede ukupno oko 240 inspekcija na licu mesta, a SAD na teritoriji SSSR, Nemačke Demokratske Republike i ČSSR oko 400 inspekcija različite namene.¹²

¹⁰ »Neues Deutschland«, 10. decembra 1987. godine, str. 4.

¹¹ Najsloženiji problem je demontiranje bojnih glava, čija će se tela uništavati, a nuklearna punjenja koristiti u druge svrhe.

¹² Razlika u broju inspekcija uslovljena je činjenicom da će SAD morati kontrolisati oko 130 mesta na kojima se proizvode, razmeštene su i uništavaće se RSD i RKD; a SSSR oko 30 takvih mesta. Sprovođenje inspekcija od SSSR i SAD na teritorijama drugih zemalja reguliše se posebnim sporazumima koje su SSSR i SAD sklopile sa tim zemljama. Sporazum SSSR sa NDR i ČSSR sačinjen je na osnovu ciljeva i principa VU o prijateljstvu, saradnji i međusobnoj pomoći (član 2), a potpisali su ga ministri inostranih poslova, 11. decembra u Istočnom Berlinu. Sporazum SAD sa V. Britanijom, Italijom, SRN, Belgijom i Holandijom potpisali su ministri inostranih poslova, takođe 11. decembra, u Briselu.

— inspekcije za proveru početnih podataka počinju posle 30 dana (nakon ponovne razmene podataka), a završavaju se najkasnije u roku od 90 dana posle stupanja na snagu sporazuma;

— inspekcije za potvrđivanje činjenica o uništavanju raketnih operativnih baza i pomoćnih objekata (sem objekata-postrojenja za proizvodnju) sprovodiće se u periodu uništavanja (3 godine);

— inspekcije o neproizvodnji raketa (u Votkinsu u SSSR i Magna u SAD) sprovodiće stalne, na licu mesta prisutne inspekcije;

— inspekcije na licu mesta za kontrolu (posmatranje) postupka uništavanja raketa, LU i pomoćnih uređaja upućivaće se na mesta uništavanja, na osnovu podataka koji će se saopštavati 30 dana pre početka uništavanja;

— inspekcije po zahtevu, na osnovu dozvoljene kvote, sprovodiće se u periodu od 13 godina na mestima gde su raketne operativne baze ili se nalaze nerazmeštene rakete i pomoćni objekti. Svaka strana ima pravo da u prve tri godine preduzme 20 takvih inspekcija godišnje, u narednih pet godina po 15, a u sledećih pet godina po 10 inspekcija godišnje.

Sporazumne strane preuzele su i stroge obaveze u vezi s pravom ulaska i prijema inspektora, njihovog imuniteta, prava i zaštite i drugo. Radi toga, dan posle stupanja na snagu sporazuma, obe strane će razmeniti liste u kojima će predložiti po 200 lica koja će vršiti ulogu inspektora. Te liste se proučavaju i u roku od 20 dana daju primedbe, odnosno odbijaju nepoželjni kandidati, nakon čega se liste dopunjavaju novim imenima.

3. Značaj sporazuma i uticaj na odnose u svetu i u Evropi

1) Značaj sporazuma

Neosporno je da sporazum predstavlja radikaln korak u pregovorima o razoružavanju i ima izuzetan značaj za stanje i razvoj međunarodnih odnosa. *Prvo*, njime se ne konstatuje i opisuje stanje i odnos i ne ograničava rast, već predviđa potpuno uklanjanje i uništavanje u svetskim razmerama dve kategorije veoma efikasnog, ali destabilizirajućeg nuklearnog

naoružanja, bez obzira šta ono u ukupnim raspoloživim nuklearnim arsenalima učestvuje sa svega oko 4 odsto.¹³ *Drugo*, zasniva se na razmeni podataka i merama kontrole i inspekcije koje su donedavno bile nezamislive u međunarodnim odnosima uopšte, a posebno među ideološko, politički i vojno suprotstavljenim supersilama i blokovima. *Treće*, zasniva se na principu asimetrije — ko ima više treba više i da ukloni i uništi. *Četvrto*, predstavlja rezultat nastalih promena u politici, doktrinama i strategijama supersila i promena u međunarodnim odnosima i kao takav pruža realnu osnovu da postane primer i generator za ubrzavanje pregovora i sporazumevanje i u drugim oblastima pregovora o razoružavanju. *Peto*, ima nesrazmerno veći i neposredniji političko-psihološki nego vojni značaj. Političko-psihološko dejstvo ispoljava se neposredno i deluje na poboljšanje klime u međunarodnim odnosima. Ograničeni vojni značaj sporazum ima ili treba da reflektuje pretežno u Evropi, a manje u Aziji. *Šesto*, sporazum je opšteprihvaćen i pozdravljen širom sveta. Međutim, ima i suprotnih reakcija, pre svega desničarskih krugova u SAD i nekim drugim zemljama.¹⁴ Karakteristično je i otvoreno suprotstavljanje Francuske u fazi pregovaranja i uzdržana reakcija i iznošenje samo mogućih negativnih reperkusija za bezbednost Evrope posle potpisivanja sporazuma.

2) *Uticao na vojno-političke odnose u svetu i u Evropi*

Danas se sa sigurnošću može konstatovati da je razmeštanje evroraketa bio potpun politički promašaj i zaludan potez dve supersile i vojno-politička bloka, utoliko više što su dve

¹³ Opšte je uverenje da su ova oružja »krajnje provokativna« i da njihovo razmeštanje u blizini granica druge zemlje predstavlja neposrednu opasnost od nuklearne eskalacije. Ova činjenica se još više pojačava kad se imaju u vidu »nezgode« prilikom transporta *Peršinga* i krstarećih raketa u Saveznu Republiku Nemačku i Veliku Britaniju.

¹⁴ Posebno je negativna i defetistička teza da manje naoružanja ne znači i više bezbednosti, koju zagovaraju desničarski krugovi na Zapadu, posebno neki naučni, pa i zvanični krugovi u Švajcarskoj. Jedino logično objašnjenje je da se takvim izjavama služe oni kojima odgovara postojeće stanje, pa zaziru od svake promene.

strane (po svoj prilici) imale podatke o razvoju tih sredstava i mogle pouzdano računati sa protivmerama druge strane.¹⁵

Razmeštanje novih raketa protivurečilo je jačanju detanta u odnosima supersila, posebno njegove evropske komponente, koji je rezultirao potpisivanjem sporazuma *SALT-1* i *SALT-2* i sazivanjem Konferencije o evropskoj bezbednosti i saradnji. Zapad se ubrzo i relativno lako, na inicijativu socijalističke vlade u Saveznoj Republici Nemačkoj (Šmit), saglasio o potrebi da odgovori adekvatnom merom. Jedinstvo Zapada o razmeštanju raketa *Peršing* i krstarećih raketa u Evropi korišćeno je i danas se koristi kao snažan argument o unutrašnjoj koheziji bloka i kao osnova ili potvrda politike da se sa drugom stranom može pregovarati samo sa pozicija snage.

U prilog tvrdnji o besmislenosti razmeštanja RSD i RKD govori i činjenica da su od početka njihovog razmeštanja, predmet indirektnih ili direktnih pregovora, te da se od Reganovog predloga o »nultoj opciji«, nazirala, a posle susreta Regana i Gorbačova u Rejkjaviku, počela sve jasnije izražavati obostrana spremnost za njihovo uklanjanje.¹⁶

Sa vojno-političkog stanovišta, ta oružja su neprekidno razmatrana kao suvišna, opasno destabilizujuća, pa čak i pri vremena. Ona nisu našla svoje mesto u politici dve supersile u Evropi, pa i u svetu. Prema tome, razmeštanje raketa srednjeg i kraćeg dometa ostaće zabeleženo kao »izlet u prazno«, koji je, međutim, znatno narušio i usporio započeti proces pregovaranja supersila, zasnovan na saznanju o nuklearnoj prenaoružanosti i nemogućnosti da se na tom planu postigne svrshodna prednost ili nadmoćnost koja bi mogla da se iskoristi za ostvarivanje racionalnih političkih ciljeva.

Ukoliko je tačno da razmeštanje tih oružja predstavlja produkt i posledicu pogrešne politike, onda je nesporno da njihovo povlačenje i uništavanje može da bude rezultat drugačije, racionalnije politike. Suština je, dakle, sagledati i proceniti politički trenutak i razloge koji su glavne aktere naveli na »ispravljanje greške i vraćanje na staro stanje«. *Prvo*, to je

¹⁵ Očigledno je da su obe strane, posle potpisivanja sporazuma *SALT-1* i u toku pregovora *SALT-2*, intenzivno radile na razvoju sredstava koja nisu obuhvaćena sporazumima *SALT*.

¹⁶ Sporazum je potpisan pre nego što je NATO i razmestio sve planirane krstareće rakete. Od planiranih 464, do usaglašavanja osnovnog teksta sporazuma, odnosno razmene početnih podataka (1. novembar 1987) razmešteno je 309 krstarećih raketa.

više nego očigledna činjenica i saznanje da je dalje nagomilavanje nuklearnog naoružanja bespredmetno i da ne vodi rešavanju nijednog problema u savremenom svetu. Naprotiv, svet neprekidno drži na ivici opasnosti od potpunog uništenja. *Drugo*, to je bogato iskustvo dve supersile da u odnosima bipolarnog i globalnog rivalstva i konfrontacije »prevaziđu« i izbegnu direktnu konfrontaciju i na nižem nivou nuklearne naoružanosti, pa i u vreme očigledne neravnoteže, odnosno nuklearne nadmoćnosti SAD.

Razlike između dve supersile, međutim, treba tražiti u stepenu utemeljenosti nove politike i uverenosti u potrebu i spremnost da se ta saznanja pretoče u konkretne političke stavove i vojnostrategijski konkretizuju. Tačnije, koliko su takva saznanja i uverenja rezultat promena i političkih i vojnostrategijskih zaokreta u njihovim unutrašnjim kretanjima, a koliko samo prihvatanje stvarnosti koja se ne može promeniti, odnosno da se u oblasti nuklearnog naoružanja ne može ostvariti odlučujuća prednost i nadmoćnost, te da težište treba preneti na oblast protivrakete odbrane iz kosmosa (SDI) i konvencionalnog naoružanja na bazi savremenih tehnologija.

Čini se da ima dosta pokazatelja koji ukazuju da u SSSR prevladava uverenje da spoljna politika zavisi od stanja i unutrašnjih odnosa, pri čemu se prevazilazi formula o neizbežnosti sukoba dva, ideološki i vojno-politički suprotstavljena sistema, kojom se objašnjavaju sve suprotnosti i protivurečnosti savremenog sveta, pa i u unutrašnjem razvoju.

Jedna od osnovnih komponenata nove spoljne politike SSSR je ofanziva i inicijativa na planu razoružavanja, materijalizovana u brojnim konstruktivnim predlozima i spremnosti za sporazumevanje sa drugom supersilom, ali i sa drugima. Značajno je da se te promene ogledaju i materijalizuju i u vojnoj sferi, u oblasti doktrine, putem postavki o prevazilaženju rata kao sredstva za razrešavanje protivurečnosti i ostvarivanja ciljeva, odustajanja od teze da se nuklearni rat može dobiti, odustajanja od nastojanja da se postigne nadmoćnost nad glavnim protivnikom i spremnosti da se oružane snage izgrađuju na principu dovoljnosti za odbranu. Konkretni izraz tih promena su predlozi SSSR da se otvore pregovori o vojnim doktrinama i o potrebi »novog poimanja bezbednosti u međunarodnim odnosima«, koji bi se zasnivao na sistemu kolektivne bezbednosti i garancija.

To govori da će SSSR ovaj sporazum posmatrati samo kao polaznu kariku u funkciji svoje ofanzivne politike u brojnim pregovorima o razoružavanju, koju treba da slede dogovori o smanjivanju nuklearnih potencijala strategijske namene i zabrana ili barem dalje značajno ograničavanje nuklearnih proba;¹⁷ uklanjanje i prestanak proizvodnje hemijskog oružja; i nastavak pregovora o merama za jačanje poverenja i bezbednosti i otvaranje pregovora o konvencionalnom razoružavanju u Evropi, u okviru i u što tešnjoj vezi sa KEBS.

Međutim, nesporno je da će SSSR i dalje na međunarodnoj sceni nastupati kao supersila i ravnopravan partner SAD, ali sa (donekle) izmenjenim stavovima u odnosu na osnovne probleme savremenog sveta, kao što su odnosi Sever—Jug, pokret nesvrstavanja, odnosi među socijalističkim zemljama i drugo. Takav pristup, uz brojne konkretne predloge, daje mu mogućnost da održava inicijativu u pregovorima o razoružavanju, kao i da neprekidno teži prevazilaženju bilateralizma u odnosima sa SAD i među blokovima.

Može se, dakle, zaključiti da potpisivanje sporazuma predstavlja značajnu potvrdu novog političkog kursa u SSSR i da će poslužiti kao osnova za njegovo dalje jačanje i razvijanje. Tačnije, potpisivanje sporazuma SSSR će tumačiti kao početak novog procesa suštinskog sporazumevanja u oblasti razoružavanja i uklanjanja »suvišnog« u arsenalima supersila i blokova, što će predstavljati značajnu i nerazdvojnu komponentu njegove politike na međunarodnoj sceni. To, svakako, ne znači sporazumevanje po svaku cenu, ali garantuje veću fleksibilnost, realizam i spremnost na popuštanje.

Kad su u pitanju SAD, situacija je drugačija. Sporazum sa SSSR potpisala je politička garnitura koja je definisala i sprovodila najoštriji kurs prema SSSR i komunizmu uopšte, naravno uz znatne kadrovske promene. Pokazalo se da je moguć raskorak između izjava i proklamacija u okviru (pa i izvan) zvanične politike i strategije, sračunatih na izazivanje odgovarajućih političko-psiholoških efekata u javnosti i stvarnih političkih poteza, barem kad je u pitanju suprotna strana

¹⁷ Za vreme susreta na vrhu u Vašingtonu dogovoreno je da se razmene posete grupa stručnjaka za kontrolu nuklearnih proba na poligonima u Semipalatinsku i Nevadi, radi poboljšavanja odredaba Ugovora o ograničavanju jačine nuklearnih eksplozija iz 1974. i Ugovora o nuklearnim probama u mirosljubive svrhe iz 1976. godine.

i (po mnogo čemu) ravnopravan partner. Potvrdilo se i da će zapadna koalicija, i pored navodnih različitih interesa i suprotnosti u oblasti vojne politike, ipak prihvatiti ono što u datom trenutku žele zvanični krugovi SAD.

Iz činjenice da je predsednik Regan potpisivanjem ovog sporazuma, možda, želeo da »uđe u istoriju« i da svojoj stranici obezbedi bolju poziciju na predstojećim izborima, tako što će izbrisati (ili barem zasenčiti) neke greške (»Irangejt«), ne bi se smeo izvesti zaključak da je potpisivanje sporazuma o evroraketama delo samo jednog čoveka, pa makar to bila i tako uticajna ličnost kao što je Regan. Utoliko pre što se sa istom ozbiljnošću preduzimaju i mere koje treba da obezbede ratifikaciju sporazuma, kao i napredak u pregovorima i potpisivanje sporazuma o smanjivanju nuklearnih snaga strategijske namene. Uz dogovor na sastanku KEBS u Beču, otvaranjem pregovora o konvencionalnom razoružavanju u Evropi, to više ne bi bio usamljen slučaj i događaj već snažan trend i proces, koji ne bi bilo moguće lako napustiti, posebno ako na izborima u SAD pobeđu republikanci. Ovo utoliko pre što će Regan i posle odlaska sa predsedničke dužnosti ostati jaka i uticajna politička ličnost, s čime je, izgleda, računao i SSSR. Istovremeno, Regan (i Republikanska stranka) imaju (dovoljno) razloga da promene u odnosima sa SSSR tumače kao logičnu (i željenu) posledicu unutrašnjih promena u SSSR.¹⁸

Iako se dalje ponašanje SAD (Zapada) u pregovorima o razoružavanju može predvideti sa mnogo manje izvesnosti nego SSSR (VU), može se reći da potpisivanje sporazuma otvara i čini realnijim mnoge pozitivne promene i procese u svetu. Ukazujemo na neke od njih.

Sporazum, verovatno, predstavlja prelazak iz faze naoružavanja, pregovaranja i ograničavanja naoružavanja u fazu pregovaranja, razoružavanja (i naoružavanja). Pregovaranje i stalni kontakti će jačati, ali je pitanje da li će preovlađivati rezultati tih pregovora ili naoružavanje i nastavak trke u nekoj drugoj oblasti.

Sporazum je praktično trasirao put kojim treba ići i tražiti rešenja radi smanjivanja strategijskih nuklearnih poten-

¹⁸ Izjava Regana da Gorbačov više ne teži svetskoj komunističkoj dominaciji, govori u prilog tome.

cijala.¹⁹ Problemi su poznati i realni. Svetska javnost očekuje zaključivanje i ovog sporazuma, tako da će obe strane izbegavati da prouzrokuju teškoće zbog kojih bi snosile ozbiljne političke posledice. To na određen način zaoštava pitanje obustavljanja nuklearnih proba, tako da se u perspektivi može očekivati dogovor o znatnijem snižavanju sadašnje gornje granice (ograničavanje) jačine eksplozije.

Osnovni problem kod hemijskog oružja je efikasna kontrola proizvodnje i razmeštanja. Sporazumom o evroraketama su praktično srušene početne barijere u pogledu tajnosti i zatvorenosti, što znatno poboljšava izgleda da se, u slučaju političke saglasnosti za uklanjanje hemijskog oružja, nađu rešenja i za takozvane tehničke probleme kontrole pridržavanja dogovorenog.

Sporazumom je istaknuto u prvi plan (i zaoštreno) pitanje odgovora o otvaranju pregovora o konvencionalnom razoružanju u Evropi, u okviru KEBS. Navodne razlike među zapadnim saveznicima, sem Francuske, lako bi se prevazišle ako bi se ocenilo da je za to došlo vreme, s obzirom na to da se dogovor u oblasti vojnih aspekata bezbednosti na bečkom sastanku KEBS (neopravdano) vezuje za napredak i rezultat u oblasti ljudskih prava i kontakata. Osnovni argument Zapada, da VU ima izrazitu konvencionalnu nadmoćnost u Evropi, donekle je ublažen nedavnom procenom Pentagona da NATO u Evropi raspolaže dovoljnim konvencionalnim snagama koje agresiju VU čine nerealnom, a u nekim elementima NATO ima i nadmoćnost. Pošto je VU već u principu prihvatio soluciju o potrebi neproporcionalnog smanjivanja, radi otklanjanja dispariteta u odnosu snaga, dogovor se za sada usložava iz razloga koji su samo delimično u nadležnosti KEBS.

Sve više se potvrđuje da Zapad (NATO) nema razrađenu jedinstvenu i dugoročnu strategiju u pregovorima o razoružavanju, što mu pričinjava znatne teškoće. Ima indicija da je potpisivanje sporazuma ubrzalo potrebu izrade takve strategije ili sveobuhvatnog predloga, kojim bi se odgovorilo na brojne inicijative SSSR (VU). Nasilac izrade predloga je Savez-

¹⁹ Za vreme susreta u Vašingtonu potvrđeni su do sada utvrđeni limiti na pregovorima u Zenevi i razmenjeni podaci o broju bojnih glava koje nose pojedine rakete stratejske namene stacionirane na Zemlji (ICOM) i na podmornicama (SLBM).

na Republika Nemačka, a idejni tvorac ministar inostranih poslova Genšer.

Povlačenje raketa srednjeg i kraćeg dometa za izvesno vreme je potisnulo u drugi plan mogućnost pregovaranja o uklanjanju raketa kratkog dometa (do 500 km), barem što se tiče Zapada.²⁰ Stavovi o ovom pitanju su različiti, od Savezne Republike Nemačke, koja se zalaže za povlačenje raketa kratkog dometa, do Francuske, koja se tome odlučno protivi.²¹

Istovremeno sa pregovorima o uklanjanju evroraketa oživele su u Zapadnoj Evropi i neke tendencije usmerene na jačanje vojne integracije i povezivanja, čiji je inicijator i glavni nosilac Francuska. Radi se, pre svega, o jačanju vojne saradnje sedmorice u okviru Zapadnoevropske unije, zatim, vojnog povezivanja Francuske i Savezne Republike Nemačke²² i Francuske i V. Britanije u oblasti nuklearnih potencijala. Za sada, svi ti procesi imaju ograničeni domet. Ne dovodi se u pitanje odlučujući značaj i nadležnost NATO, saradnja i odnos zapadne Evrope sa SAD, vojno prisustvo u Evropi i nuklearna zaštita SAD. Naprotiv, sve mere koje se preduzimaju pravdaju se opasnošću koja pretili Zapadnoj Evropi, ako bi SAD smanjile svoje vojno prisustvo u Evropi, i dovela pod znak pitanja njenu nuklearnu zaštitu. Međutim, vojno-politički interesi i ciljevi, zbog kojih se to čini, su različiti, posebno između Francuske i Savezne Republike Nemačke.

3) *Utica j na doktrine i strategije supersila i blokova*

Na osnovu prethodnih razmatranja može se zaključiti da razmeštanje raketa srednjeg i kraćeg dometa nije unelo bitne promene u doktrine i strategije supersila i blokova, što znači

²⁰ Na Zapadu se postavlja pitanje šta da se uradi ako SSSR predloži i uklanjanje raketa kratkog dometa, pošto, navodno, u Evropi ima 1.389 takvih raketa, u odnosu na 88 raketa *Lance* kojima raspolaže NATO. Umesto uklanjanja raketa kratkog dometa, na Zapadu se za sada govori o njihovoj modernizaciji i razvoju na osnovama zaključaka sa zasedanja NATO 1983. godine u Montebelu.

²¹ To pitanje bilo je sporno na zasedanju Grupe za nuklearno planiranje NATO u Montereju, a iz saopštenja sa decembarskog zasedanja Saveta NATO izostavljen je stav o potrebi uklanjanja raketa kratkog dometa, koji je usvojen na prethodnom zasedanju u Rejkjaviku (jun, 1987. godine).

²² Konkretna izraz ove saradnje predstavlja formiranje zajedničke brigade i Saveta za odbranu.

da i njihovo eliminisanje neće usloviti bitan zaokret u važećim strategijama i doktrinama. Razmeštanje evroraketa nije ni za trenutak uslovilo promene ili usporilo programe jačanja oružanih snaga i razvoja i usavršavanja konvencionalnog naoružanja na bazi savremenih tehnologija. Iako su se obe strane prećutno pridržavale neratificiranog ugovora *SALT-2* i ugovora o protivraketoj odbrani, one su i u oblasti strategijskog nuklearnog naoružanja i protivraketoj odbrani nastavile istraživanja i razvoj novih sredstava. Prema tome, evrorakete su se pokazale kao višak u doktrinama i strategijama, kao što će se smanjivanjem nuklearnih potencijala strategijske namene (ako do njega dođe) ukloniti još jedan deo viška sredstava za uništavanje, imajući u vidu da potpuno uništavanje ne može da bude cilj racionalne politike.

Šta su rakete srednjeg i kraćeg dometa značile u doktrinama i strategijama supersila i blokova, teško je reći, jer se one o tome nisu izjasnile. Ipak, nesporno je nekoliko činjenica. *Prvo*, evrorakete su još više (i nepotrebno) pojačale uverljivost komponente odvrćanja u važećim strategijama i doktrinama i povećale mogućnosti i efikasnost međusobnog uništavanja. *Drugo*, nisu tačne tvrdnje (na Zapadu) da su one činile realnijom opciju ograničenog nuklearnog rata (u Evropi), te da predstavljaju sredstvo »uzvratnog udara«. To su veoma efikasna i precizna oružja, čija je lokacija poznata, što upućuje na to da ne bi mogla da prežive prvi udar i da se zatim upotrebe. Evrorakete su sredstva »prvog udara«, a njihova efikasnost uveliko zavisi od iznenađenja, odnosno »prve upotrebe«. S obzirom na to da bi se upotrebom evroraketa sa bilo koje strane postigli veliki efekti, suprotna strana ne bi mogla da razmišlja ili da se uzdrži od upotrebe svih raspoloživih potencijala. Ta činjenica povećava rizik njihove upotrebe. *Treće*, uvođenjem u upotrebu ovih sredstava samo se povećala ionako široka skala oružja za izvođenje ograničenog udara sa distance.

Ako su ove postavke tačne, postavlja se pitanje šta se menja uklanjanjem evroraketa. Može se reći da se vojnostrategijski menja veoma malo. Uverljivost odvrćanja u strategijama i doktrinama supersila i blokova toliko je snažna da njihov sukob, posebno u Evropi, čini nerealnim i iracionalnim. U međuvremenu, razvijena su nova klasična sredstva i sistemi dvostruke namene koja tu uverljivost još više povećavaju. Uklanjanjem evroraketa, kao sredstava prvog udara, smanju-

je se donekle mogućnost preciznog gađanja i uništavanja ciljeva u Evropi, ali u situaciji kad supersile raspolažu ogromnim količinama strategijskih nuklearnih oružja koja garantuju mnogostruko međusobno uništavanje, to i nema naročitog značaja. Što se tiče mogućnosti izvođenja ograničenog udara sa distance, ako je takva opcija uopšte realna, mogućnosti supersila uklanjanjem evroraketa nisu značajnije umanjeње.

Prema tome, uklanjanjem raketa srednjeg i kraćeg dometa međusobni oružani sukobi (u Evropi) ostaju i dalje ne-realni i malo verovatni. Neke tvrdnje na Zapadu o porastu opasnosti za Evropu zbog navodne denuklearizacije i konvencionalne nadmoćnosti VU, su nerealne i proizvoljne.²³ Naprotiv, mir i bezbednost postaju stabilniji i izvesniji u meri u kojoj jača vojnostrategijska stabilnost, kao rezultat porasta poverenja i obuzdavanja trke u naoružavanju.

Pošto ne postoje realni vojni razlozi da bilo koja strana pokuša da uklanjanje ovih sredstava nadomesti na drugi način (razvojem drugih) krajnji efekti sporazuma zavisiće od daljnjeg ponašanja supersila u vojno-političkom i vojnotehnološkom pogledu. Vojno-politički, da sporazum posmatraju kao početak procesa radikalnog smanjivanja oružanih snaga i naoružanja na osnovama dovoljnosti za odbranu i stabilnosti odnosa snaga na nižem nivou naoružanosti. Vojnotehnološki, samo kao pozitivan sled prvog, da se uklanjanje i uništavanje jedne kategorije oružja, direktno ili indirektno, ne nadomesti drugom.

To bi značilo da se u odnosima supersila, sa kontrole i ograničavanja, prešlo na kvalitativno nov odnos, kontrole i smanjivanja oružanih snaga i naoružanja, što bi predstavljalo

²³ Ceni se da u sadašnjim uslovima, bez evroraketa, NATO ima: oko 1.700 nuklearnih avionskih bombi; oko 1.500 artiljerijskih oruđa kalibra 155 i 203 mm osposobljenih za upotrebu nuklearnih punjenja; oko 700 nuklearnih BG za 88 raketa *Lans*; oko 200 nuklearnih bombi na 80 do 160 aviona (A-6, A-7, A-18, S-3) na 1—2 nosača aviona u sastavu 6. flote; najmanje 2 nuklearne podmornice *Poseidon*, sa po 16 interkontinentalnih raketa, svaka sa po 10 BG; 200 aviona osposobljenih za nošenje nuklearnih sredstava u sastavu snaga za odbranu Lamanša; najmanje 10 plovni jedinica iz sastava RM (bojni brodovi, krstarice, razarači, podmornice) opremljenih sa po 12 do 36 KR; 192 bojne glave u sastavu nuklearnih snaga V. Britanije i oko 300 Francuske; oko 300 nuklearnih bombi u sastavu RV V. Britanije i oko 200 Francuske; i oko 320 BG za francuske rakete *Pluton* i *Hades*. Ukupno oko 4.000 nuklearnih BG, bombi i mina (»Frankfurter Allegemaine Zeitung«, od 5. 12. 1987. godine, str. 6).

značajan korak napred na putu ka sveobuhvatnom procesu razoružavanja, a pre svega opšteevropskom.²⁴

4. Uticaj na bezbednost SFRJ

Kad je u pitanju postavljanje evroraketa i sada njihovo uklanjanje i uništavanje, bezbednost SFRJ posmatraćemo samo u okviru i sa stanovišta uticaja na opšteevropsku bezbednost i odnose, imajući u vidu u prvom redu delotvornost naše politike u borbi za mir i razoružavanje u bilateralnim i multilateralnim odnosima. Izostavićemo aspekte ugrožavanja i narušavanja bezbednosti, kada bi SFRJ bila direktan ili indirektan cilj agresije ovim sredstvima.

Problem raketa srednjeg i kraćeg dometa narušio je proces detanta, posebno u evropskim uslovima. Uticao je na neuspeh beogradskog KEBS, odužio i otežao sporazumevanje na madridskom sastanku. Istovremeno, ojačao je elemente unutrašnje integracije blokova i zaoštrio međublokovsku konfrontaciju. U skladu s tim, uklanjanje i uništavanje ovih sredstava otvara nove mogućnosti i perspektive u razvoju procesa opšteevropskog razoružavanja i ohrabruje aktivnost progresivnih snaga i antiratnih pokreta.

U unutarblokovskim razmerama i odnosima, supersile su prvi put dospele u situaciju da se zalažu za rešenja koja direktno negiraju njihovo vojno-političko ponašanje i odluke u nedavnoj prošlosti.

Iako sporazum, objektivno, poboljšava uslove za širenje procesa pregovora o razoružavanju u Evropi, on istovremeno i usložava sporazumevanje uz učešće i u interesu svih evropskih država u procesu KEBS. Na sastanku KEBS u Beču, Zapad sve više ispoljava težnju da ojača odnose na toj osnovi. Pored toga, pojedine mere ili principi u pregovorima i sporazumima supersila (blokova) dobijaju drugi smisao i mogu da imaju različite efekte u multilateralnim pregovorima, posebno u procesu kakav je KEBS. Tu se, pre svega, misli na inspek-

²⁴ Treba imati u vidu da je jedan od ključnih momenata na putu do sporazuma o »dvostrukoj nultoj opciji« bila saglasnost SSSR da se isključe nuklearne snage V. Britanije i Francuske. U nekoj od sledećih faza pregovaranja i sporazumevanja to više neće biti moguće.

ciju na licu mesta, predislokaciju snaga, stvaranje zona smanjene koncentracije naoružanja, regionalizam i drugo.

S obzirom na aktuelnost sastanka KEBS u Beču potrebno je istaći da u zajedničkom saopštenju sa susreta Regana i Gorbacova u Vašingtonu proces KEBS nije dobio primarno, ali ni sporedno mesto. Istaknut je značaj sužavanja vojne konfrontacije u Evropi na konvencionalnom planu i potreba što bržeg stvaranja pregovora o konvencionalnom razoružanju. Potvrđena je vrednost usvojenih mera za jačanje poverenja i bezbednosti u dosadašnjem toku konferencije o merama za jačanje poverenja i bezbednosti i razoružavanju u Evropi, koja je zasedala u Stokholmu 1984—1986. godine.

U vojnotehničkom smislu, uklanjanje raketa srednjeg i kraćeg dometa znači smanjivanje napetosti i neizvesnosti, koju ova precizna i efikasna oružja direktno ili indirektno prouzrokuju ili pojačavaju. To se, pre svega, odnosi na deo krstarećih raketa (baza Komiso na Siciliji), čija putanja (niski let) svakako vodi i preko naše teritorije, pri čemu su moguće različite eventualnosti, kao rezultat greške ili slabosti subjektivnog ili tehničkog faktora.

Umesto zaključka

1. Sporazum o uništavanju raketa srednjeg i kraćeg dometa predstavlja izuzetan vojno-politički događaj i presedan u međunarodnim odnosima.

2. Politički značaj sporazuma je neposredan. On predstavlja potvrdu pozitivnih promena u odnosima supersila, doprinosi oživljavanju detanta, podstiče nove i dublje pozitivne promene u međunarodnoj zajednici i jača međusobno poverenje i saradnju.

3. Neposredni vojni značaj je nešto skromniji. Rakete srednjeg i kraćeg dometa predstavljaju samo mali deo ukupnih nuklearnih potencijala supersila. U strategijama i doktrinama one predstavljaju samo deo ogromnog viška oružja za masovno uništavanje.

4. Po svom sadržaju i odredbama o inspekciji, sporazum predstavlja primer kojim treba ići i u drugim bilateralnim pregovorima o razoružavanju supersila i blokova. Međutim, pri tom treba imati u vidu da pojedine mere u bilateralnim

odnosima supersila i blokova mogu da imaju drugi smisao i ne mogu biti prihvatljive u multilateralnim pregovorima i odnosima.

5. Uklanjanje i uništavanje raketa srednjeg i kraćeg dometa uticaće na bezbednost SFRJ u meri u kojoj doprinosi smanjivanju opasnosti od vojne konfrontacije u Evropi, jača međusobno poverenje i približava nas pregovorima o opšteevropskom razoružavanju i izgradnji sistema kolektivne bezbednosti u Evropi i svetu.

S U M M A R Y

AGREEMENT BETWEEN U.S.A. AND U.S.S.R. ON DESTRUCTION OF MEDIUM AND SHORTER RANGE MISSILES

Consideration of basic elements of contents of the Agreement, and of its significance and impact on international relations and the security of the SFR Yugoslavia.

By its contents and aims the Agreement means a radical step forward in negotiations on disarmament and is of an extraordinary significance for international relations. It resulted from changes in policies, doctrines and strategies of superpowers, and in international relations in general, and can therefore become an example and generator for speeding up of negotiations and agreements also in other domains connected with disarmament. The direct military significance of the Agreement is somewhat limited when compared with its political value, since the medium and shorter range missiles only make a small portion of the overall nuclear arsenals of superpowers.

Elimination and destruction of medium and shorter range missiles influence the security of the SFRY inasmuch as they contribute to the reduction of danger of military confrontation in Europe, to a strengthening of mutual confidence between states, and to building a system of collective security in Europe and in the world in general.

R É S U M É

ACCORD SIGNE PAR LES USA ET L'URSS SUR LA DESTRUCTION DES MISSILES DE MOYENNES ET DE COURTE PORTEE

Dans le présent article sont traités des principaux éléments du contenu de l'Accord ainsi que l'intérêt et l'impact que celui-ci a sur les relations dans le monde et sur la sécurité de la RSFY.

D'après son contenu et ses objectifs, l'Accord représente un pas radical dans les négociations sur le désarmement et est d'un intérêt particulier pour les relations internationales. Il résulte des changements opérés en politique, dans les doctrines et les stratégies des superpuissances et dans les relations internationales, et peut réellement servir d'exemple et être le générateur, propre à faire accélérer les négociations et l'entente dans d'autres domaines liés au désarmement. L'intérêt militaire proprement dit de l'Accord est quelque peu modeste par rapport à l'intérêt politique, étant donné que les missiles de moyenne et courte portée ne représentent qu'une faible partie de l'arsenal nucléaire des superpuissances.

Le démontage et la destruction des missiles de moyenne et courte portée influent sur la sécurité de la RSFY de sorte qu'ils contribuent à diminuer le danger d'une confrontation militaire en Europe, à consolider la confiance mutuelle et à établir le système de sécurité collective en Europe et dans le monde.

РЕЗЮМЕ

СОГЛАШЕНИЕ МЕЖДУ США И СССР О ЛИКВИДАЦИИ РАКЕТ СРЕДНЕЙ И МЕНЬШЕЙ ДАЛЬНОСТИ

В труде рассматриваются существенные элементы Соглашения и его значение и влияние на отношения в мире и безопасность СФРЮ.

По содержанию и целям Соглашение представляет собой радикальный шаг в переговорах о разоружении и имеет исключительное значение для международных отношений. Оно является результатом изменений, имевших место в политике, доктринах и стратегиях великих держав и изменений в международных отношениях и реально может стать примером и генератором ускорения переговоров и согласования и в других областях, связанных с разоружением. Непосредственное военное значение Соглашения несколько скромнее, чем политическое, учитывая, что ракеты средней и меньшей дальности составляют незначительную часть общих ядерных потенциалов великих держав.

Устранение и уничтожение ракет средней и меньшей дальности влияет на безопасность СФРЮ таким образом, что способствует понижению угрозы военной конфронтации в Европе, укреплению взаимного доверия и строительству системы коллективной безопасности в Европе и во всем мире.